

gyását, küzdelmét, egymás mellett élhetjük át a népdalban. Az emberi „természet” és a természet egysége helyreáll.

A népzene gazdag kincsestárából a bemutatott dal szinte kínálja a zeneterápiás alkalmazást. A dal a felnőtt ember megújulását mutatja be, mint a lelki élet rendezésének nagy lehetőségét. További népzenei példák is lelki „megtisztuláshoz” vezethetnek. Nincs alkalom ezen írás keretében feltárni a „szembesítés”, a dallal való találkozás terápiás folyamatát. Nem tudjuk bemutatni a feltárt lelki tartalom további kimunkálását. A téma iránt érdeklődők számára a dalok felsorolásával kedvet csinálunk azok feldolgozásához. Az alábbiakban a zeneterápiában megtalálható legfontosabb mozzanatokhoz nyújtunk mintát:

Süss fel nap...

– Légzés, terápia. A saját hang, testtartás, az életerő keresése.

Gyertek haza ludaim...

– A család, az ellenség, a társak szerepének felfedezése. A „történesek” időbeli folyamata.

Kiskunsági legény vagyok...

– Életrajzunk. A szavakban ki-, illetve nem kimondható tartalmak sűrítése.

Debrecennek van egy vize...

– A híd szerepe, az áthidaló „vonalak” megrajzolása, a végpontok összekötése.

Udvaromon jegenyefa...

– A nemiség felismerése, a természet törvényének, a termékenység elfogadása, belátása.

Én az erdőn átmentem...

– A „nehézségbe” ütközésnek és az élet „forrásának” összekapcsolása, az újjászületés személyes lehetősége akár a halál előtt is.

A népzene értékeinek felhasználása a magyar népdalkincsből adódóan egyedülálló lehetőségünk. Erre külföldi zenepedagógusok tudnak igazán meggyőzően rámutatni, mivel a mi számunkra mindez „túlágsosan közel van”. A mai, hangzó világ veszélyeire Babits költői látomásként mutatott rá egyik versében: „...Már a Szellem érző / selyme vonaglik, zsugorodva játsza / vadult játékát, villószik a Város, / surran és tülköl a szomjatag élet (...) soha ennyi fény és ennyi hullám / nem indult tőlünk csillagokhoz Ennyi / zene sem; és előnti rádiónkból / a Jazzband a világuirt” (*De Te mégis szereted ezt a sort?*) A vers 1932-ből való.

A zeneterápiát is ez a század fedezte fel és ásta ki a régi gyökereket. A zeneterápia hisz a zene lélekgyógyító hatásában és az éneklésben mint kifejezési eszközben. *Hans-Helmut Decker-Voigt* hamburgi zeneterapeuta professzor Magyarországon tapasztalta, hogy előadás közben a közönség könnyen formálta át énekké az egyik altató rigmusát („Beli kusz-kusz bel bel / szépen aludjál el”). Egymás után többféle dallamimprovizáció is megszületett. A magyar ember hallásában él a pentatónia: csak életre, dalra kell kelteni.

Kodály szerint az élményt nem lehet a véletlenre bízni, az az iskola feladata.

Varvasovszky Jánosné

Tévé – színház – tévészínház

Nemrégiben gyerekszínházi fesztivál zajlott Budapesten – szépszámú külföldi szakember részvételével, de a színházi és a pedagógus szakma feltűnő távolmaradása mellett.

Anapi három előadás után, a késő esti órákban tartott szakmai beszélgetések valamelyikén a Magyar Televízió egyik szerkesztője arról panaszkodott, hogy mostanság egyre kevesebb gyermekszínházi előadást tudnak felvenni

és sugározni, s megkérdezte a külföldi vendégektől: országukban vajon mi a helyzet e téren?

Gyökeresen eltérő feleletek hangzottak el attól függően, hogy nyugatról vagy keletről érkezett a válaszadó. A kiterjedt há-

lózattal rendelkező, korszerű, sokoldalú és igen erős svéd, illetve német gyerekszínház képviselői még a gondolatát is elutasították annak, hogy élő színházat tévé útján reprodukáljanak, míg például az orosz, a román, a horvát küldött magától értetődőnek vette a gyerekszínházi előadások tévéközvetítését. A lengyeleknél a tévészínház egyenesen nemzeti színházi funkciót tölt be: a televízió negyven esztendeje mintegy száz produkciót sugároz évente, s ezek között értelemszerűen számos gyerekelőadás is található.

A vélemények mégsem álltak oly nagyon távol egymástól, hiszen a vita hevében a nyugatiak is módosítottak álláspontjukon, elismerve: az alapjában véve elit műfaj, a színház bizony csak a televízió segítségével juthat el azokhoz (a népesség túlnyomó többségét kitevő) lakosokhoz – gyerekekhez és felnőttekhez egyaránt –, akik helyzetüknél fogva nem, vagy csak ritkán láthatnak élő színházi produkciót, ugyanakkor a tévészínházpártiak is egyetértettek vitapartnereikkel abban, hogy a tévéközvetítés a színházi előadásnak többnyire csak halvány mása, csökevényes lenyomata.

E vita felidézésével érzékeltetni szerettem volna, hogy mennyire bonyolult, elmentmondásos, ugyanakkor egymásra utaltságot feltételező viszony van e két média között. S mivel a színházi ismeretek oktatásánál éppen úgy, mint a szabadidős foglalkozások során nélkülözhetetlen a színházi tárgyú tévéadások felhasználása – hogy csak a kérdés pedagógiai aspektusaira utaljak –, érdemes közelebbről megvizsgálni e kapcsolat lényegét.

Mindenekelőtt megerősíthetjük a közismert tény: döntő különbség van az élő színházi produkció és a televíziós műsor között. A színházban a legfontosabb, hogy itt és most zajló eseménysornak vagyunk kollektív tanúi és résztvevői, mi, a közönség. Egy közösen elfogadott konvenció szabályozza a játékot, miszerint az, amit a színész játszik s amit a néző néz, valóságos cselekvéssor, és mégsem az. A színpadon még a naturalista előadásmód esetében sem születik meg az emberek közti vi-

selkedésnek, indulatoknak, érzelmeknek és kapcsolatoknak az a hiteles valóságossága, amely a hétköznapi életben magától értetődően igen. A színpadon minden stilizált, s azt játszuk, hogy a színész, úgy tesz *mintha* a valóságot reprodukálná, a néző pedig úgy, *mintha* elhinné: amit lát, az maga a valóság.

A nézői-befogadói attitűdöt az egyéni ráhangoltságon és intellektuális-érzelmi felkészültségen túl két dolog határozza meg: a közösségi befogadás és a nézői perspektíva. A színház nemcsak az alkotók felől nézve kollektív műfaj (sok ember – színészek, rendező, tervezők, zenészek, táncosok, műszakiak, öltöztetők, fodrászok, ügyelő, sűgő stb. – együttes munkájából születik), hanem a közönség részéről is: egy előadás hatása megsokszorozódik attól, hogy egy estére, egy alkalomra időleges közönség kovácsolódik össze, hogy az előttem, mögöttem, mellettem ülők ugyanarra a színi megoldásra hozzám hasonlóan reagálnak. Nem mindegy, hogy a nézőtér melyik pontján ülök, hiszen mást és másként, más perspektívából látom a színpadon folyó cselekményt a földszintről meg a kakasülőről (ha van még, aki e fogalmat ismeri, hiszen színházainkban – ahol egyáltalán volt – lassan-lassan megszüntették a harmadik emeleti, karzati ülő- és állóhelyeket), előlről vagy hátulról. Ugyanakkor az is igaz, hogy a nézőtér bármely pontján is foglal helyet a néző, általánosságban érvényes: mindenki maga választja ki, mikor mekkora szeletét nézi a színpadnak, mire fókuszál, mit tart fontosnak. A színházi néző egyszerre lát totál és premier plánt, miközben az egész színpadot nézi, egyes részleteket, egy-egy színészt, vagy csak az arcát, kézmozdulatát, esetleg a díszlet valamely részletét figyeli meg élesebben. Kalandozhat a tekintete, megoszlik a figyelme a látvány és a szó, a zene és a színész között.

Ezzel szemben a televíziózás másfajta nézői tulajdonságokat, aktivitást vált ki. A tévében elvész a színház élő mivoltából adódó varázs, a színházi közvetítés is ugyanolyan jellegű műorrá válik, mint a folytatásos film vagy a híradó. Ez a műsor-

folyam minden részletében naturalista módon valóság-hűnek mutatkozik, ugyanakkor múlt idejűnek. A híradóban látott baleset, háborús bevetés vagy parlamenti felszólalás egy az egyben igaz, valóságos; az, ami. Ugyanakkor – még a helyszíni tudósítás vagy az élő adás is – egy megtörtént eset idézéseként hat. Ugyanez a sajátossága a filmnek is, az egyszer leforgatott történet bárhányszor, változatlan formában reprodukálható: újra meg újra levetíthető, míg a színházban ugyanabból a partitúrából minden este egy kicsit más előadás születik.

Ha a színházi közvetítés bekerül ebbe a műsorfolyamba, a néző nem mint színházi produkciót fogja nézni, hanem óhatatlanul és törvényszerűen úgy, mint a többi műsort. Konzervnek. Ráadásul egyedül vagy szűk, családi, esetleg baráti körben nézi a televíziós rendező által meghatározott nézőpontú, kompozíciójú képsorokat. Tehát elvész a kollektív nézői állapot, de elvész a néző belső képalakító aktivitása is: nem a saját ritmusa, érdeklődési köre, figyelmének koncentrálsági és ernyedési üteme szerint választhatja ki a képkivágásokat, a fontos és nem fontos részleteket, hiszen azt helyette más végzi el, irányítják a figyelmét, manipulálják a mű hatásmechanizmusát. Ez persze nem tekinthető abszolút rossznak, hiszen számos előnye is van e technikának: az esetek többségében a televíziós változat forgatásakor a színházi rendező koncepcióját leginkább szolgáló képkompozíciók, vágások, montázsok születnek, hiszen vagy maga a színházi alkotó, vagy az ő elképzeléseit ismerő-megismerő televíziós szakember veszi fel a produkciót.

Úgy tűnik, e két közvetítő eszköz működése, hatásmechanizmusa között nemigen van közös vonás, tehát a tévés színházi

adások ellenzőinek lenne igazuk? Vagy azoknak, akik változatlanul féltik a színházat a tévézéstől, újabban meg még a videózástól, az internet-örülettől is? Aligha. A tévé „adottság”, tudomásul kell venni létezését, s minden művészeti ágban számolni kell a hatásával. A gyerekirodalmat éppen úgy módosítja az elektronikus médiák túlhangsúlyos jelenléte, mint a színházat vagy a zenét, netán a látványkultúrát. E műfajok alkotóinak ismerniük kell azokat a hatásokat, amelyek naponta érik potenciális közönségüket, a gyerekeket. Számolniuk kell például a klipkultúra térhódításá-

val, az időegység alatt közölt képi és akusztikai effektek számának növekedésével s ennek következményeivel (a gyerekek gyorsabban, de felületesebben képesek az információkat venni, rövid ideig tudják ezeket megjegyezni, nehezen alakul ki az információ általánosításának, a szintetizálásnak a képessége stb.), a Tom és Jerry meg a hozzá hasonló amerikai

Tehát elvész a kollektív nézői állapot, de elvész a néző belső képalakító aktivitása is: nem a saját ritmusa, érdeklődési köre, figyelmének koncentrálsági és ernyedési üteme szerint választhatja ki a képkivágásokat, a fontos és nem fontos részleteket, hiszen azt helyette más végzi el, irányítják a figyelmét, manipulálják a mű hatásmechanizmusát.

rajzfilmek képi jellegzetességeivel és morális hatásával, a konzerv zene, a szintetizátor-hangzás, a techno s egyéb stílusok érzelemszegénységével. S mindeneelőtt tudomásul kell venni, hogy a mai gyerekek már nem könyvet olvasnak, hanem internetről szerzik be a szükséges tudnivalókat, hogy nem kézzel írnak, hanem szövegszerkesztő segítségével, s nem papíron számolnak, hanem manager-kalkulátorral. Hogy ez nem általános? Hogy az ország számos régiójában még papírra és ceruzára is alig van pénzük a (több)gyerekes családoknak? Ez igaz, mégis a vázolt változás már tendenciát jelez.

Mi következik mindebből a színházra vonatkoztatva? Először is az, hogy e változásoknak meg kell jelenniük a színház műfaján belül is. Nem a külsőségek szintjén –

nem úgy, hogy az előadásokban ezentúl kizárólag heavy metal kísérezene hangzik el –, hanem e realitás okait és következményeit elemezve, az összefüggéseket feltárva. Így juthat a színház arra a felismerésre, hogy a mai közönség egyre kevésbé viseli el a hosszú jeleneteket, mind nehezebben birkózik meg a veretes szöveggel, nő a meg nem értett, mert nem ismert magyar és idegen szavak száma stb. Ettől időnként követhetlenné válik maga az előadás is, s alighanem ez is hozzájárul a zenés, táncos műfajok térhódításához, hiszen ezek élvezetéhez a nézőiknek többnyire nem elsődlegesen intellektuális befogadói technikákat kell mozgósítaniuk.

A színházaknak fel kell készülniük a másfajta befogadói igények kielégítésére. Természetesen az alkotók is a jelenkor valóságában élnek, rájuk ugyanazok az ingerek hatnak, mint a nézőkre, tehát zsigereikben érezhetik, mire hogyan reagál a közönség. A fiatalok körében főleg azok az előadások sikeresek, amelyekben stílusokat kevernek, látszólag össze nem illő effektekkel dolgoznak, a klasszikus szöveget szabadon kezelik, a szituációkat nem annyira a szövegből, mint inkább annak ellenében működtetik, snittelési jelenettechnikát alkalmaznak, a szó helyett a gesztust, a mozgást részesítik előnyben (a *Sirály* a Budapesti Kamaraszínházban, a *Faust* a Vígyszínházban, a *Manó* Szegeden, a *Prédáles* a Kamrában, az alternatív színházi produkciók legtöbbször stb.). Mindez letagadhatatlanul a televízió, a tömegkultúra hatását is mutatja.

Mit tehet ilyenkor a színház, s mit a televízió? Szolgálja ki egyik is, másik is az elsődleges közönségigényt, s ezzel egy beláthatatlan kimenetelű kölcsönös öngerjesztő folyamat részévé váljon? Vagy merreven ragaszkodjon egy mind konzervatívabbá váló hagyományos értékfogalom érvényesítéséhez? Hosszú távon sem ez, sem az nem vezet eredményre.

Csak a kölcsönös egymásrautaltság felismerése, a partneri kapcsolatok kiépítése hozhat áttörést e két média viszonyában. Mindkettőnek őriznie és tovább vinnie kellene azt, amit csak ő tud, amelyben ő az

erősebb, ugyanakkor fel kellene használnia a másik munkájából azt, ami gazdagíthatja a saját alkotótevékenységét.

A színház és a televízió kapcsolata tehát nem merülhet ki előadások közvetítésében, mint ahogy természetesen eddig sem ez volt az egyetlen színházi jellegű műsortípus. A színházi előadások rögzítésére és archiválására számos mód kínálkozik az élő helyszíni közvetítéstől a többfázisú, részben stúdió körülmények között történő felvételen át a tévéjátékszerű feldolgozásig. Azokat a formákat érdemes előnyben részesíteni, amelyek megőrzik a színházi előadás jellegzetességeit, de építenek a tévének mint közvetítő eszköznek a sajátosságaira is. És szükségesek lennének olyan műsorok, amelyek kapcsolódnak az oktatás különböző szintjeinek igényeihez, ugyanakkor kielégítik a színházkedvelők érdeklődését is (portrék, színháztörténeti áttekintések, stílusok, korok bemutatása, a színházi üzemmenet ismertetése, külföldi remekművek sugárzása stb.).

Az emberek szeretik a kedvenc színészek szereplésével készült történeteket. Ez az egyik titka a hazai tévéjátékoknak (amíg voltak), a sorozatoknak, de ez a színházi közvetítéseknek is. A jelenleginél több ilyenre lenne szükség, beleértve a színházi adásokat is. A színházi programot hiába próbálja hasonítani a tévéműsorstruktúra, még a közvetítés is megőriz valamit az élő színház varázsából, máságból.

Van azonban egy olyan forma, amely lényegéből adódóan ötvözi a színházat és a televíziót: a tévészínház. Ez színház is meg televíziós alkotóműhely is. Úgy készülnek benne a produkciók, hogy mindkét műfaj igényeit egyszerre lehessen kielégíteni. Például egy darabot stúdió körülmények között, de közönség előtt mint színházi előadást mutatnak be, ugyanakkor fel is veszik a produkciót. S ha a mű sikeres, akkor felvételtől függetlenül tovább játszható, s ekkor a forma teljesen úgy működik, mint színház. Ez a formáció a világ számos pontján már realitás.

Nálunk álom.

Nánay István